

Mare Kõiva

KUIDAS KAITSTA HALDJARAHVAST

Digiteerimine, andmebaasid ja avatud juurdepääs folklooriarhiivile¹

Teesid: Mütoloogilised fantaasiaolendid on tänapäeva kultuuri osa arhitektuuri, rollimängude, raamatute, teemaparkide, meelelahutus- ja turismitööstuse vahendusel. Haldjapärimuse kasutajaskond on nüüdisühiskonnas muutunud, erinevatele sihtrühmadele tagavad avatud juurdepääsu vanadele ja haruldastele arhivaalidele andmebaasid. Mitmeid eri formaate ja andmekogumeid (tekst, audiovisuaalsed formaadid, GPS-koordinaadid jm) ühendavate andmebaaside puhul on perspektiivne portaaliformaat, mida demonstreeritakse kolme andmebaasi näitel. Kõigi puhul on eesmärgiks laiema tausta loomine vastavale teemale, nagu see on levinud nn temaatiliste uurimiskogude puhul. Artikkel tutvustab senise tosina vabavaral põhineva folklooriandmebaasi standardeid, metaandmete esitusviisi, pikaajalise säilivuse, tsiteeritavuse jm lahendusi. Uue perspektiivi uurimistöös avavad tüpoloogia ja tekstimodelite automaatse määramise ja võrdlemise vahendid, transnatsionaalsete ühesuguse ainese tekstikorpuste ühendamine.

Märksõnad: andmebaas, haldjapärimus, metaandmed, portaal, temaatilised uurimiskogud, säilitamine, tsiteeritavus, valideerimine

Olen viimasel kümnendil olnud seotud elektroonilise kirjastamise ja mitme folklooritekstide andmebaasi ettevalmistamisega, järjepidevamalt sellisega, kuhu muude usundiliste juttude ja uskumusteadete kõrval koondatakse haldjalugusid. Haldja(loo)d kuuluvad mu vanade lemmikute hulka. Pikkadel rännuteedel raskete seljakottidega matkates, kuid ka õhtupimeduses olen jutustanud lastele, matkakaaslastele ja võhivõõrastele haldjalugusid, mis olid mingil põhjusel parajasti meelepärased või lihtsalt meenusid. Haldjarahval oli palju häid omadusi: nad aitasid kiiresti vahemaid läbida, muutsid rasked pambud või pikad ooteajad märkamatuks, avasid ukse teistsuguse loogika, mõtlemise, au- ja ilumaailma. Folkloristina oli mul lihtne

oma varudest lugusid leida. Digiteerimisprojektid andsid võimaluse jagada häid jutte, pakkuda arhiivi muistenditele ja kogemusjuttudele trükikirjandusega võrdseid võimalusi, katsetada, kas rahvajutt suudab konkureerida (ulme)kirjandusega ning inspireerida mänguloojaid. Endastmõistetavalt ja ennekõike hõlbustab digiteerimine suurte tekstikorpuste uurimist.

Ulatuslike kultuurilooliste ja folkloristlike digiteerimis- ja andmebaasiprojektide puhul kerkib küsimus, missugune on nende tänapäevane sihtrühm. Kas andmebaas kaitseb haldjarahvast unustuse ja üksnes kirjanduslike versioonide leviku eest? Kas 20. sajandi teise poole ja 21. sajandi arhiiviandmete sihtrühma(de) struktuur ja soovid erinevad varasematest? Kas see mõjutab andmete kuvamist kogukonda ja interaktsiooni kasutajaga?

Artiklis esitatakse (lähtudes haldjalugudest) üldised muutuste tendentsid seoses folkloori sihtrühmade ja kasutusvaldkondade muutumisega. Antakse ülevaade folkloori andmebaaside liikidest, iseloomustatakse kolme näite kaudu võimalust siduda andmebaas portaalilahendusega. Vaadeldakse andmebaaside tehnilisi ja sisulisi probleeme: tööd tekstide ja metaandmetega, standardeid, juurdepääsu andmetele, andmete tsiteeritavust, säilitamist ja kasutamissoodsusi.

Sihtrühma muutumine

Rahvaluulearhiiv sisaldab näiteid erinevate kogukondade minevikulisest ja elavast vaimsest pärimusest. Arhiivimaterjalid on oluline ajaloo ja kultuuriloo allikas mitmetele sihtrühmadele (teadlased, loomeinimesed, kultuuritegelased, õpetajad, õppurid, turismitöötajad, meelelahutustööstus jt). Just sellel põhjusel on trükis avaldatud ning sajandite jooksul muuseumidesse ja arhiividesse akumulieritud intellektuaalse pärandi vabalt kättesaadavaks muutmine akadeemilistel, hariduslikel, turismialastel, poliitilistel jm eesmärkidel hädavajalik ja edasilükkamatu ülesanne.

Vaimse pärandi kasutajate tänapäevaste sihtrühmade erinevus ilmnes juba eelnevast loetelust, osutades ametitele ja valdkondadele, mis 20. sajandi jooksul professionaliseerusid, arenesid välja ja diferentseerusid (muuseumid, kultuurisüsteem, turismitööstus). Alles 20. sajandi teisel poolel hakati rõhutama professionaalsete kultuuritöötajate ja nende kaudu kultuuritarbijate vajadusi, mis vahetas välja varasema, ent siiani elujõulise suundumuse, mille kohaselt rahvaluulet hoiab ja säilitab arhiiv, kuid see kuulub kohalikele, rahvale, kelle kaastöoga ja kelle käest pärimus on talletatud. Kas siduda see tõsiasi romantismiaja filosoofiaga ja püüda sellest distantseeruda, nagu on saanud heaks tavaks, või analüüsida kaastööd ja kuulumist, on iseküsimus. Pikka aega on rahvaluulet laiemale avalikkusele tutvustatud veel ühe professionaalse rühma – õpetajate – interpreteerituna. Rahvaluule õpetamine koolides eesti keele ja kirjanduse sisukomponendina algas 19. sajandil (Jakobson 1867), jõudis aga spetsiaalsete rahvaluule õpikute ja lugemikeni 20. sajandi alguses (Aavik 1919; Aavik & Põdras 1935; Kutti & Loorits & Tampere 1935 jm) ning on katkematult kooliprogrammi kuulunud, viimase kümnendi jooksul taandatuna põhikooli õppekavasse.

Oluline sihtrühm on teadlased, eeskätt folkloristid, kelle huvidest lähtudes on arhiiv ja selle abisüsteemid üles ehitatud ning kelle poolt ja kelle uurimistöö jaoks on arhiivitekste rohkelt digiteeritud.

Folkloori kasutajaskond on veelgi laiem, kuivõrd folkloori alaliigid, nagu etnobotanika, etnoastronoomia, etnomeditsiin, etnoveterinaaria, etnometeoroloogia, rahvalaulud ja -muusika, rahvatantsud, rahvakalender jpm, on seotud erinevate distsipliinidega, millest mitmed on 20. sajandi jooksul arenenud omaette uurimissuunaks (etnobotanika, etnopsühhiaatria). Seda loetelu on lihtne jätkata, kuid juba esitatu osutab, et tegemist on empiiriliste andmetega erinevate teadusharude jaoks. Neid saab kasutada allikana psühholoogia, loogika, emotsioonide, tavaõiguse jälgimiseks. Teadusliku ja pragma-

tilis-utilitaarse väärtuse kõrval (olgu selleks informatsioon turismi- või ravimitööstusele või muule kommertsile) on tekstid enamasti esteetiliselt elamuslikud.

Areneva turismitööstuse ja linnaruumi tunnuseks on emblemaatilised kujud, suveniirid jpm. Võime küsida, kas *leprechaunid* ja haldjamehikesed Iirimaa kauplustes, trollid Põhjamaades, nõiad Kesk-Euroopa poodides, linnades kerkinud fantaasiaolendite skulptuurid (merineitsi Kopenhaagenis, näkid Keeri järve ääres Ulilas, Kassinurmes ja Hiiumaal) tunnistavad, et ajastu soosib kangelaste ja poliitikutete kõrval kirjandusest ja rahvaluulest tuntud mütoloogia väiksemate tegelaste ja fantaasiaolendite põlistamist monumentidena. Kas ajastu soosib ajaloo taasloomist interaktiivsete mängudena? Muuseumide ja erinevate eksperimentide kaudu? Kindlasti.

Oskar Looritsa sõnade järgi on väikesed rahvad ikka pöördunud oma folkloori ja usundi poole rahvusliku eneseteadvuse loomisel (Loorits 1957: 28), mistõttu lokaalsuse või identiteedi loomine tunnussuveniiride, võtmesümbolite ja monumentide kaudu on mõistetav. 20. sajandi lõpus ja 21. sajandi alguses aktualiseerus traditsiooniline folkloor maailma eri paikades korduvalt poliitilistel ja sotsiaalsetel põhjustel, kuid nüüdisajal on see ka individuaalse enesemääratluse osa. Vaevalt et varasematel sajanditel oleks massiliselt haldjaks kehastatud ja haldjaelu imiteeritud. Pigem jäid need fantaasia- või üleloomuliku maailma olenditeks, kes asusid kujuteldavalt inimesega peaaegu samas aegruumis, kuid eraldi ja teisel viisil, kusjuures nendega suhtlemine ei olnud kunagi päriselt mõistetav ega ohutu.

19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses talletatud haldjapärimuse kasutajaskond on kardinaalselt muutunud. Elavast pärimusest taandunudena (kas võiksime haldjaisu viimseks märgiks pidada Sir Arthur Conan Doyle'i tõestusi haldjarahva olemasolu kohta (Inglis 1985: 254), mis osutusid tütarlaste mänguks?) elavad mütoloogilised olendid – haldjad – tänases kõrg- ja noortekultuuris minevikukultuuri (vi-

suaalsete) sümbolitena. Kui paljude aastate jooksul tundus, et haldjad olid pagendatud profistuudiate filmidesse (eelkõige kaunid feed ja saatusejumalannad, vrd Dégh 1994), haruldastesse lasteraamatutesse või kuhugi eelajaloolisse perifeeriasse (Keithley 2000 [1880]; Kavanagh 1998 [1903]; Ó hÓgáin 1991 jm), siis viimasel kümnendil taastärganud huvi vanade legendide ja etnilise mütoloogia vastu on nihutanud nad professionaalse kunsti ja laiema seltskonna huvivälja. Ulme- ja ilukirjanduses on tähelepanдав kirjanike hulk, kelle fiktsionaalne ruum ja aeg on seotud mütoloogia, haldjate, lohede ja fiktsionaalsete maailmadega. 20. sajandi teise poole ja käesoleva sajandi vaimset kultuuri mõjutasid pöördumatult John Ronald Reuel Tolkieni teosed *Kääbik*, *Silmarillion*, *Sõrmuste isand* jm (Carpenter 1995) ehk kirjaniku enda kujundatud haldjate ja teiste olendite süsteem, genealoogia, keeled, tähestik – terve fiktsionaalne maailm, koostatud erinevate rahvaste mütoloogia ja keelte põhjal.

Kultuskirjaniku raamatutest lähtunud rollimängijate ja ajaloo rekonstrueerijate ettevõtmised on omavahel põimunud. Osa rühmitusi arendab kanoonilist haldjamaailma, mugandades Keskmaal jm elanud haldjarahva eluruumiks Eesti maastikku, teine osa täiendab seda omalt poolt uute hõimude ja siinsel ainestikul põhinevate olenditega. Tekkinud ruum koos asukatega on sidus kohaliku ajaloo ja usundiga, nagu Kassinurmes rekonstrueeritud linnus, mitmel pool rajatavad ajaloo ja mütoloogia teemapargid jms. Eesti ühendused Keskmaa Ordu, Kepsleva Poni Selts, Läänemere Isandad jpt ei tegele üksnes haldjate ja mütoloogiliste olendite kehastamisega rollimängudes (LARP²) ega ajaloo rekonstrueerimisega. Seltsis staatuse omandamine eeldab muinasriietuse, -ehete, lahingukunsti ja muusika tundmist, samuti temaatilise uurimistöö kirjutamist, mis esitatakse kaastlastele hindamiseks. Referaatide vahendusel võrreldakse J. R. R. Tolkieni loodud karaktereid lokaalse mütoloogia ja rahvapärимusega. See-suguseid kirjutisi on edasi arendatud bakalaureusetöödeks ja tõlgitud

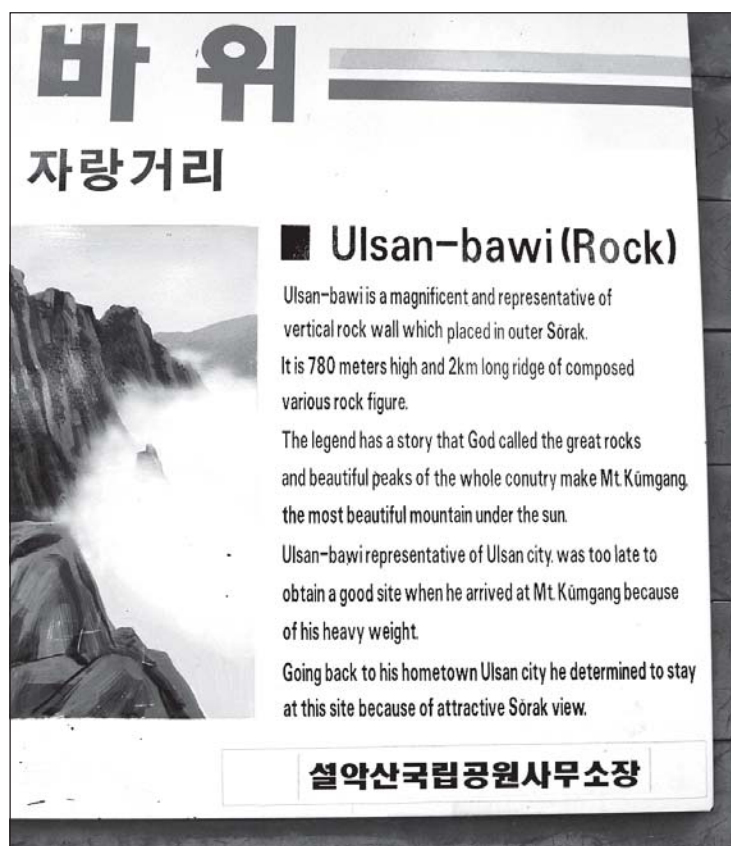

Foto 1. Muistendid Korea vaatamisväärsusi tutvustavatel tahvlitel on korea ja inglise keeles. Seorak, Ulsani mägi. Mare Kõiva foto 2004.

inglise keelde. Eesti rollimängijate seltsidel on sõsarühendused maailma paljudes riikides ja nende vahendusel on haldjalugude kasutajate ja tundjate vanus, sooline kuuluvus ning sotsiaalne seisund avardunud, ulatudes teismelistest auväärse vanuses entusiastideni.

Haldjapärimuse jm sarnaste nähtuste levik ja arenemine nüüdisühiskonnas väärrib omaette kaardistamist. Eelneva taustal on mõistetav, et haldjad on leidnud koha moodsate muuseumide, ka Eesti

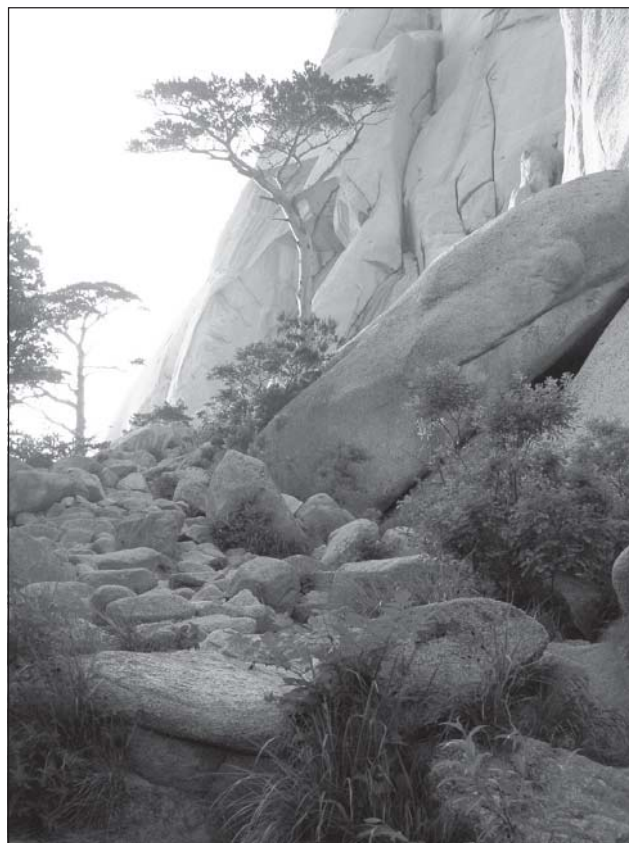

Foto 2. Muistendi järgi kodukohta Seoraki naasnud Ulsani mägi meelitab rahvusparki külastajaid tõusma mäetippu atraktiivset vaadet nautima. Kas muistend aitab kaunist vaadet meelde jätta? Eristab see Ulsani teistest mägedest? Mare Kõiva foto 2004.

Rahva Muuseumi, väljapanekutes. Materiaalsete haldjakujude ja kultusobjektide kõrval tutvustatakse näitusel olendeid, kelle välimust ja käitumist on võimalik ette kujutada üksnes rahvajuttudele tuginedes. Üldise huvi kasvu toetavad professionaalsed mütoloogiauurimused, usundi vanemate kihtide uus analüüs.

Identiteediotsingute ja müütide taassünni taustal, olukorras, kus tuntakse huvi mütoloogia ning kesk- ja varauusaja vastu on haldja-

rahvas ajutiselt naasnud moodsale kultuurimaastikule. See tulek haakub endiste pühapaikade tähistamise, viimastel kümnenditel ka filoloogias keskmesse tõusnud ruumi ja paiga olulisuse tunnustamise ja tõdemusega, et mälu ja mäletamine on seotud loodusobjektidega (Tuan 2001: 123). Võime seega nentida, et nüüdisühiskonda on haldjad kirjutatud turismitekstide abil ehk suurte kivide, pühapuude, allikate ja teiste maastikuobjektide kirjelduste kaudu. Tänapäevase kultuuriturismi osana elavad nad oma elu turistide poolt külastatavates paikades, verbaliseerides ennast kaitsealuste objektide tähistussiltide muistendites, reisujuhtide teabetrükistes ja giidide narratiivides, kohaliku ajaloo tundides ja muul viisil.

Vaimset kultuuri tarbivad, vajavad, edastavad ja taasloovad nüüdisühiskonnas inimesed, kes kasutavad folkloori jätkuvalt igapäevaelus, pidudel või sakraalsetes olukordades. Haldjapärimust säilitatakse Eesti arhiivides kui tähist kunagisest jutu- ja uskumustraditsioonist, selle jagunemisest fiktsionaalseteks ja mittefiktsionaalseteks maailmadeks. Uute sihtrühmade mitmekesisus seab folkloristid silmitsi vajadusega analüüsida, tõlgendada ja vahendada oma uurimistulemusi, anda huviliste kasutusse rikkaliku valiku tekste ja teavet kas tausta loomiseks, rolli kujundamiseks, muistsete aegade värvingu edastamiseks, keele ja jutukultuuri rakendamiseks, kohaliku turismi mitmekesistamiseks, loominguks või milleks tahes.

Andmebaasi eelised

Võttes eelduseks, et ideaalsel juhul ühendab andmebaas endas parima tekstikorpuse ja veel midagi kasutajale olulist, kerkib küsimus, kas ta on kasulik akadeemilisele uurijale või tavakasutajale, mille poolest on see parem näiteks temaatilisest kartoteegist, kataloogist vms.

Andmebaaside eelised muude uurija kasutuses olevate võimaluste – käsikirjade, abiregistrite, kataloogide – ees on lühidalt järgmised:

- otsingute sooritamise lihtsus;
- avatud juurdepääs andmetele ning vanadele ja haruldastele arhiivalidele;
- ainese kvaliteet – autentsed materjalid, ei hõlma võltsitud pärimusi;
- erinevad esitusvõimalused, mitte ainult teksti kujul;
- uue ainese integreerimise lihtsus;
- selgelt piiritletud omandi (esitaja, koguja, kogukond, projekt), aja- ja ruumisuhted;
- laiema teabega ühendamise lihtsus.

Olulisim omadus on materjali leidmise lihtsus, mis muudab andmebaasi kasutajasõbralikuks ja aitab vajadusel luua kasutaja eesmärgke paremini rahuldavaid tekstikorpusi. Suures käsikirjade arhiivi džunglis eksib isegi parimate abiregistrite ja temaatiliste kartoteekide olemasolu korral. Rahvaluule kogumistöö algusest möödunud ligikaudu 150 ning arhiivide komplekteerimisest ja süstemaatika loomisest möödunud 100 aasta jooksul on muutunud folklooriliigid ja küsimused, millele arhiivist vastuseid otsitakse. Tekstide süstemaatika lähtub omaaegsest filoloogilisest klassifikatsioonist, mistõttu huvipakkuva ainese leidmine etnobotaanika, sümbolite, maagiliste toimingute jpt aspektidest on aeganõudev, sest seesuguse kasutaja vajadused ei ole esmase klassifikatsiooni tasandil esindatud. Võib juhtuda, et rituaalide ja igapäevaeluga kokkukuuluvad märgid ja sümbolid ei tule kartoteegis ega arhiivisüstemaatikas esile, sest selleni melist kategooriat või rubriiki ei ole loodud. Seesuguste raskesti leitavate teemade hulka kuuluvad ka maagilised märgid, tõrjemaagia võtted, ained, taimed; rituaalsed toidud, teatavad käitumisharjumused, jutustuse vormiküsimused, jutusisesed ruumi- ja ajasuhted jpm. Tihti

on materjali leidmise eelduseks vastavat ainek sisaldava abikartoteegi koostamine ehk uuest vaatepunktist lähtuva ainekiku kokkuotsimine ja dubleerimine, mis on aja- ja ressursimahukas ettevõtmine – teateid tuleb otsida kas käsikirjadest või paljudest erinevatest kartoteekidest.

Enamasti paikneb huvipakkuv materjal aga erinevates arhiivides, millel on erinev arhiivisüsteematika, struktuur, teenindusstrateegia, andmestik on kogutud erineval ajal ja erineva meetodikaga. Arhiivid paiknevad hajali eri linnades ja maakondades. Tihti on andmete leidmine nii keerukas ja kulukas, et otseste allikate asemel on kasutajal lihtsam leppida raamatutes juba avaldatud pärimusega. Tõsi, seda on vähe, see on stereotüüpne, ei ole ehk kõige ilmekam ja võib olla väljaandja poolt tema ajastu maitset arvestades töödeldud, kuid ta on kergesti kättesaadav.

Digitaalsete tekstikorpuste ja andmebaaside eeliseks on, et erinevatest arhiividest koondatud tekstid aitavad kasutajal otsingumootorite vahendusel leida ühtekuuluvat materjali. Näiteks Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna andmebaasidesse on integreeritud erinevate eesti arhiivide vaimset pärimust, meedialeide (varasemad trükised, sh kalendrisabades ilmunu) ja mõnikord ka uut internetiainet. Kui niisugust digitaalset korpust poleks, tuleks uurijal vajalikku ainek otsida nii Eesti Rahvaluule Arhiivist ja Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist (Tartus) kui ka Emakeele Seltsi murdearhiivist Eesti Keele Instituudis (Tallinnas), aga ka Tartu Ülikooli keelearhiivist ja Eesti Rahva Muuseumi kogudest. Lisaks leidub unikaalset teavet väiksemates arhiivides ja kohalike muuseumide kogudes. Trükiseid on alati arvestatud akadeemiliste tekstiväljaannete koostamisel, uue erijoonena sisaldavad andmebaasid lisaks trükistes avaldatule ka internetis leiduvat digitaalset materjali.

Eespool loetletud põhjustel on andmebaas mitte üksnes töövahend ja koht päringute tegemiseks, vaid suure eeltöö kaudu ka and-

mete filtreerija ja ühendaja. Uuest aspektist lähtuv andmete koondamine või restruktureerimine on kerge, ainese ühendamine aitab saada uurimiseks relevantse andmekogumi. Andmebaaside põhireeglit järgides (vt Bird & Simmons 2003) on nende sisu vaba avamine uurijatele nende loomise vältimatu eeltingimus. Laiendagem seda printsiipi – andmete vaba kasutamine on endastmõistetav mitteäri- listel, sh teaduse, hariduse ja kultuuriga seotud eesmärkidel.

Koostajad – erialaspetsialistide (ja IT-inimeste) meeskond – lahendab kasutaja eest erialast kompetentsi nõudvad küsimused, sooritab eelnevad otsingud arhiivides, liigendab, tüpologiseerib ja märgendab tekstid. Eeltöö käigus tuvastatakse ja üldjuhul jäetakse kõrvale võltsingud, diletantlik uuslooming, vaimse pärimuse motiividel ja ainetel loodud autoriimitatsioonid. Tekstid on ortograafiliselt korrastatud ja varustatud korrektse metaandmestikuga, nende keeleline tase on verifitseeritud, neid on kasutajal hõlbus vajadusel oma arvutisse kopeerida ja uurimustes kasutada.

Andmebaasid võimaldavad ligipääsu vanadele ja haruldastele käsikirjadele, mille kasutamine on piiratud või mida isegi ei laenutata, laiendades kasutajale uurimisainese ajalist ulatuvust. Ei piirduta üksnes kirjapandud tekstidega, vaid lisatud võivad olla lindistuste translitereeringud, samuti auditiiivne ja visuaalne aines ning andmestik (joonised, fotod, kaardid, geoinfosüsteemi kaudu GPSi (*global positioning systems*, eesti k ülemaailmne kohamäärangu süsteem) abil tehtud mõõtmiste tulemused), samuti muud elemendid. Et audiovisuaalne teave toetab tekstilist, aitab mõista kombestikku, rituaalide detaile ja nendega seotud tegevusi, võimaldab see kasutajal kergemini modelleerida toimuva tähendust ja konteksti, luua mentaalseid kaarte, näha traditsioonelementide omavahelisi seoseid, taastada kultuurinähtuste võrgustikke ja mudeleid. Näiteks pühapaikadega seotud pärimusele lisab visuaalne külg – vanad ja uuemad fotod, joonised – informatiivsust ja emotsionaalsust. Geoinfosüsteemi andmestik võimaldab

integreerida kohta ja reaalsed geograafiat mineviku teksti interpreteerimisse, esitada kohtade füüsilised ja inimlikud karakteristikud, võimaldab kasutada kaarte jm geograafilisi vahendeid kultuuri- ja ajalooinfo edastamiseks ja analüüsimiseks.

Andmebaasi kaudu on kasutajal käes maksimaalne tekstikorpused, mistõttu ta saab rakendada ka seesuguseid materjale, mida varem ei ole eksponeeritud, tema võimalused andmestiku töötlemisel ja üldistuste tegemisel on avaramad. Samal ajal on suurte korpustega lihtne kombineerida muid elemente: entsüklopeedilisi ülevaateid, asjakohaseid kommentaare, lisateavet teemaga seotud nähtuste, paikade, objektide ja isikute kohta, etnograafia või ajaloo seotud kommentaare ja artikleid, linke jpm, mis võimaldab asetada andmebaasi tekstid laiemasse konteksti. Ühendamine/linkimine portaaliformaadiga võimaldab integreerida interaktiivsed kommenteerimis- ja ekspertiisivõimalused, lubab lisada isiklike folklooriteadmisi – st täiendada andmebaase lisainformatsiooniga.

Erinevad andmebaaside tüübid ja näited andmebaasi sidumisest portaaliformaadiga

Eesti folkloristide koostatud kuraditosin andmebaasi on enamasti temaatilised või liigikesksed ja sageli homogeenised – sisaldavad hiiglaslikke tekstikoguseid (5600 sõnamängu, 7600 piltmõistatust (sama ainek on tõlgitud ka inglise keelde), 15 400 keerdküsimust, 130 000 klassikalist mõistatust, 160 000 fraseologismi + 25 400 *on-line*-teksti, 13 000 vanasõna (tiiteltüübid), 10 000 imemuinasjuttu, 30 000 internetianekdooti, 80 000 muistendit ja usunditeadet, 7000 kohamuisendit (esialgu *off-line*-andmebaas), BERTA – rahvakalendri andmebaas, LEPP – 15 000 lõunaeeesti teksti, RADAR – koondab pärimust jm andmeid üksnes konkreetsete reaalsete objektide kohta (need fotografeeritakse, nende geograafilised koordinaadid mõõ-

detakse GPSi abil ja kantakse digitaalsele Eesti põhikaardile). See-
ga hõlmavad andmebaasid

- ühte rahvaluule liiki (vanasõnad, fraseologismid, muinasjutud),
- kahte või enamat rahvaluule liiki (LEPP, RADAR)

või on nende koostamise aluseks

- temaatika (BERTA kui rahvakalendri andmekogu),
- geograafiline päritolu (LEPP kui Lõuna-Eesti andmekogu).

Meediumi järgi on homogeensete, üksnes tekstiandmebaaside kõr-
val levinud heterogeensed (multimeedia) andmebaasid, mis sisalda-
vad vastavalt:

- tekste ja auditiivset materjali;
- tekste ja visuaalset ainet (fotod, joonised, kaardid, geoinfosüs-
teemi andmed, videod);
- üksnes auditiivset ainet;
- üksnes visuaalset ainet;
- ühendavad kõiki võimalusi.

Et rahvaluule on väljaspool arhiiviseinu valdavalt mitte kirjalik, vaid
suuline, situatiivne ja koguni mõnede žanride puhul mitteverbaal-
ne, eksisteerivad paljud liigid kognitiivsete mentaalsete üldistuste
või sünkreetiliste esitusaktidena. Arhiivi jõuavad need verbalisee-
ritud (kokkuvõtlike) tekstide või multimeediasalvestistena. Seetõttu
on uurijale oluline tekstide kõrval leida andmebaasist auditiivset
ainest (nt litereeringud ja lindistused paralleelselt) või visuaalset
informatsiooni (kombekirjeldus koos video- või fotolisadega) – mit-
mekülgne esitus võimaldab mõista arhailisi kombeid. Visualiseeri-
tud ruumiline andmestik aitab kasutajal modelleerida erinevate kul-
tuurinähtuste võrgustikke, nende teket ja levimist. Geoinfosüsteem
võimaldab senisest täiuslikumalt integreerida mineviku interpre-
teerimisse mittefiktsionaalsed reaaliad ehk märkimisväärsed loo-
dusobjektid ja pühapaigad, ruum ja koht.

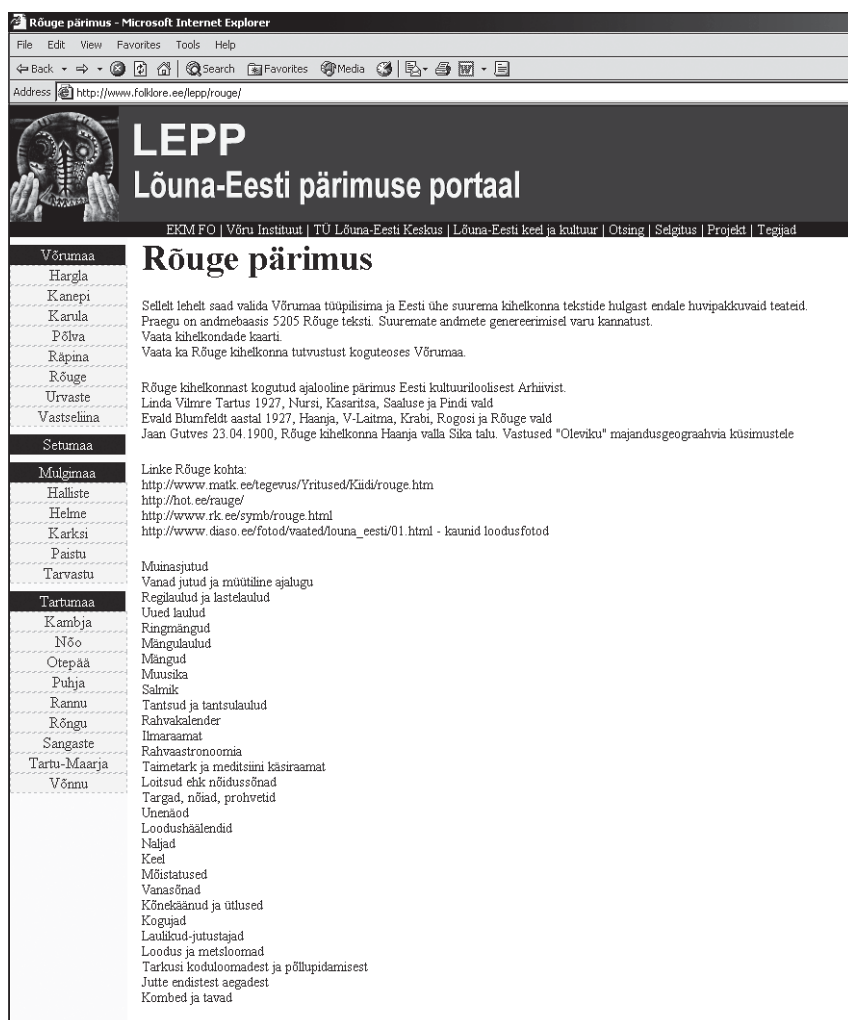

Foto 3. LEPP. Lõuna-Eesti pärimuse portaal ühendab pärimuse, suulise ajaloo teated, 20. sajandi alguses koostatud koguteoste interdistsiplinaarsed ülevaated, e-raamatud ja visuaalse ainestiku ühisesse raamistikku.

Senised kogemused osutavad, et nõudlikem kasutaja on erialainimesest uurija, kes vajab kvaliteetset ainet tervikuna, tavakasutaja seevastu ei vaja ega ole huvitatud niivõrd kõigist tekstidest, kuivõrd kompetentsest abist valiku sooritamisel. Seega andmebaas küll abistab ha-

ridus- ja kultuurisüsteemi, kuid on olulisel määral orienteeritud ikkagi uurijahuvidega (akadeemilisele) kasutajale. John Unsworth on toonud esile teaduse peamiste funktsioonidena avastamise, annoteerimise, võrdlemise, refereerimise, näidete toomise, illustreerimise ja taasesitamise ning osutab, et digitaalsete materjalidega töötamisel vajavad humanitaarteadlased vastavaid abiprogramme ja töövahendeid, et nende ülesannetega edukalt hakkama saada (Unsworth 2000a: 2).

Temaatilistele andmebaasidele lähedased on temaatilised uurimiskogud (sisaldavad mõnikord ka ühte või mitut andmebaasi, vt Palmer 2004; Unsworth 2000b), mida J. Unsworth iseloomustab kui digitaalse materjali uurimise genuiinset liiki, osutades, et lisaks järjest suuremale arvule seesugustele kogudele on neil ühisomadusi:

- 1) nad on digitaalsed;
- 2) koosnevad heterogeensetest (multimeedia) andmetüüpidest;
- 3) ulatuslikud, kuid temaatikalt koherentsed;
- 4) struktureeritud, kuid avatud lõpuga;
- 5) on disainitud uurimist toetama;
- 6) autoriseeritud (sageli mitmete autorite) töö;
- 7) interdistsiplinaarsed;
- 8) digitaalsete otseallikate kogu (ja on ise teise generatsiooni digitaalsed ressursid) (Unsworth 2000b).

Suurte digitaalsete temaatiliste kogude hulk veebis on viimaste aastatega kiiresti kasvanud, kusjuures paljud neist on seotud kas kindla autori, ajastu või temaatikaga, nagu nt Ovidiuse *Metamorfooside* korpus ja selle analüüs (McCarty 2002), *Compus* ehk 100 käsikirjalist prantsuskeelset kirja 16. sajandist (Fekete & Dufournaud 2000), Tiibeti ja Himaalaja digitaalne raamatukogu (Germano 2002–2005), kunagiste neegerorjade autobiograafiliste jutustuste kogu (*Documenting the American South* 2004), *Onu Tomi onnike ja Ameerika kultuur* (Railton 1998–2005), *Cantebury lugude* projekt, mille käigus on digiteeritud 58 vastava

käsikirja versiooni otsinguteks ja analüüsiks, lisatud on ka ajastut iseloomustavaid taustateadmisi (Robinson & Solopova 2005) jpt.

Tanya Clement eristab siiski arhiivilaadseid kogumeid, digitaalseid raamatukogusid ja temaatilisi uurimiskogusid: erinevalt raamatukogust või suurest digitaalsest hoidlast on digitaalsed temaatilised uurimiskogud disainitud pigem paksude raamatute laadseteks. Neist igaühel on keskne argument, mille kaudu digitaalsed objektid on paika pandud (konstalleeritud). Digitaalne keskkond annab laiemat tausta seesuguste komplitseeritud ja hiiglaslike tööde reastamiseks ja muugavamaks juurdepääsuks (Clement 2005). Seesugused kogud sisaldavad sageli ka mitut andmebaasi.

John Unsworthi sõnutsi kõlab humanitaarse arvutiseerimise kolmas oluline reegel:

[---] *klassikalise kommentaari linkimine või siis abstraktsemalt – operatiivsete assotsiatsioonide loomine digitaalsete objektide vahel, suhtes ja abil* (Unsworth 2000a).

Mitmed eespool loetletud veebikeskkonnad on interdistsiplinaarsed, rahvusvahelise meeskonna loodud ja pakuvad informatsiooni teiste sarnaste projektide ja uurijate kohta. Näiteks Virginia Ülikooli Tii-beti-Himaalaja projekti juht usundiuurija Daniel Germano kirjeldab akronüümi THDL all tuntud ettevõtmist:

[---] *eksponeerib maailma selle piirkonna kohta teadmisi, mille on sõnastanud ja mida on säilitanud projekti loomisesse, arhiveerimisse ja rakendamisse kaasatud arvukad kogukonnad. 2002. aasta detsembris sisaldab see üksikisikute ja organisatsioonide loetelu, veebiressursside annotatsioonidega varustatud juhendit, jututuba ja e-konverentsi võimalust. Hoolitseme, et kõik digitaalse raamatukogu ressursid oleksid mitmekeelsed, võimaldamaks vastavate vaatlusaluste kogukondade esindajatel nii luua kui ka näha allikaid oma (tii-beti, nepaali jne) keeles* (Germano 2002–2005).

Mitmekeelsuselt sarnaneb THDL Haldja Sugrimaaga, samuti mõne muu suurema digiteerimisprojekti väljundiga, millest tuleb juttu all-

pool. THDL koondnimetus sedastab, et tegemist on digitaalse raamatukogu ja infoühiskonnaga, mis sisaldab tekstide kõrval ulatuslikke foto- jm visuaalseid kogusid. Koosnedes viiest osast (kollektsoonid, kirjandus, ühiskond, haridus ja töövahendid), moodustab veebileht arhiivi, miniraamatukogu, õppeteenuse, uurimiskeskuse ja keeleressursside kogu – vanade käsikirjade ümber on loodud terviklik ühiskondlik-kultuuriline ruum (vt *The Tibetan & Himalayan Digital Library* – <http://www.thdl.org>).

Nagu näha, seovad Põhja-Ameerika kirjandusprojektid end nimetusega raamatukogu, kollektsoon, kogu või arhiiv (vt nt Walt Whitmani hüpertextide arhiivi – Folsom & Price 2006), ning täpsustavad enesemääratlusi näiteks väljenditega elektrooniline uurimis- ja õppevahend, dünaamiline arenev veebikeskkond jm. Olen eelistanud kasutada seesuguste keskkondade kohta koondnimetust portaalformaat.³ Just see formaat lubab lisada andmebaasile teemako-haseid e-väljaandeid, antoloogiad, entsüklopeediaid, linkida täiendavaid allikaid ning mitmekesist taustainformatsiooni, esitada galeriisid jm. Moodustub temaatiliselt ja vormiliselt kirev kooslus, lähedane teematilise uurimiskoguga, vajadusel ühendatav päevakajalise informatsiooni, *on-line*-kommentaare ning teiste interaktiivsete osadega. Portaali kasutajal on ühtaegu võimalus maailmapilti avardada ja uurijatel võimalus

[--] *dekonstrueerida raamat – mõelda avaramalt ja innovatiivsemalt oma intellektuaalsest loomest; saada tagasi võim oma intellektuaalse tegevuse ja väljundite üle aina rohkem steriliseerivas traditsioonilise publitseerimise maailmas* (Germano 2002–2005).

Järgnevalt tutvustan lühidalt kolme heterogeenset andmebaasi ja nende juurde kuuluvat dünaamilist kogu aeg täienevat keskkonda: BERTA – Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas (<http://www.folklore.ee/Berta>; vrd Vesik ilmumisel), LEPP – Lõuna-Eesti pärimuse portaal ja andmebaas (<http://www.folklore.ee/lepp>; Köiva & Vesik 2004), RADAR

– interaktiivne kultuurilooline digitaalne kaart (<http://www.folklore.ee/radar>; Radar 2003).⁴

BERTA andmebaasid sisaldavad 20 000 arhiiviteksti, 300 ajaloolist ja tänapäevast fotot ning 20 videot, 62 helifaili (täispikkuses laulud MP3-formaadis). Andmebaasid aitavad saada ülevaadet enam kui 80 tähtpäevast (ajalugu ja traditsioonid, traditsioonilised muusikastiilid). Kuivõrd kalendripärimus puudutab eri ajastute reaaliaid ja erinevatest paikadest lähtunud mõjutusi, abistavad kasutajat etnograafiliste mõistete sõnaraamat, kokkuvõtted nimipühakute elukäigust ja teiste maade pärimusest, lingikollektsioon ja kirjanduse viited. Tähtpäevaülevaateis keskendutakse rohkem 20. sajandi, eeskätt selle teise poole tendentsidele ja muutustele, varasemate sajan-

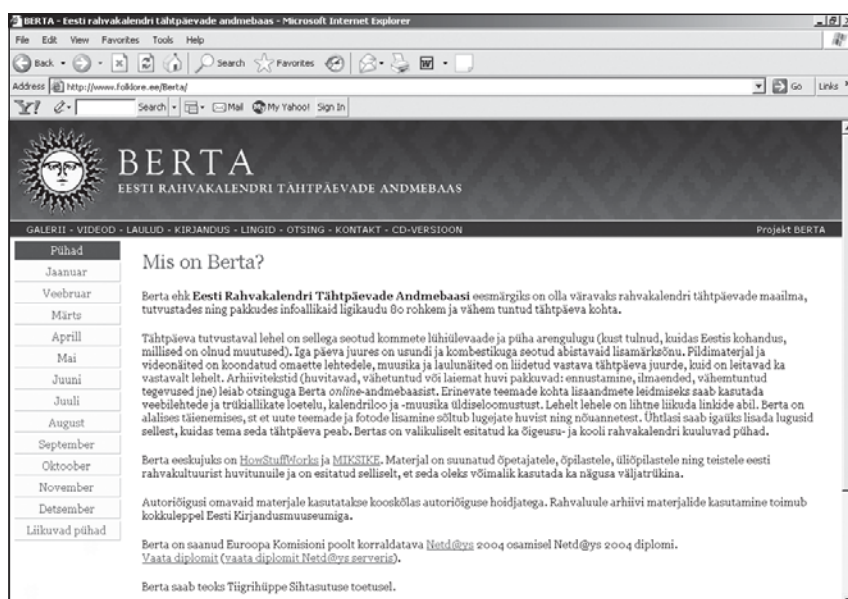

Foto 4. BERTA. Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas on vormistatud portaalina, kus andmebaas on osa informatsioonist, mis aitab kasutajal laiendada ajalooliste ülevaadete, audiovisuaalsete näidete ja muu asjakohase informatsiooni vahendusel saadud teavet pühadest ja pühitsemisest. Tagasiside võimaluse kaudu saab andmebaasi kasutaja lisada sinna oma kogemuslood.

dite pärimuse puhul on esitletud sakraalsusega seotud problemaatika ja rituaalid, sh vastava pühaga seotud keeldude-käskude süsteem, rituaalsed toidud jm indikaatorid. 19. sajandi põllundusmaagia, ma-janduskalender ja ennustustavad on esitatud kokkuvõtlikumalt, sest rahvaluule kogumise ajast, eripärast ja filosoofiast tulenevalt on nende kohta palju arhiiviteateid ja rohkelt käsitlusi. Huvitavate, vähetuntud või laiemat huvi pakkuvate teemade kohta (ennustamine, ilma-eneded, vähemtuntud tegevused) leiab andmeid BERTA *on-line*-andmebaasist. Pühade dünaamika esiletoomiseks temporaalsel skaalal on pikemalt käsitletud tänaseni aktuaalseid tähtpäevi (lihavõtted, jõulud, jaanipäev jt), ka on esitatud lühemad käsitlused nii lokaalsetest, olulisematest minevikulistest kui alles viimastel kümnenditel integreeritud pühadest.

Kuivõrd paljude pühade tähistamine on olnud tihedas seoses institutsioonide toetusega, on allunud ja olnud mõjutatud usulistest ja poliitilistest muutustest ning enam kui saja aasta jooksul meedia-kultuurist, on seda problemaatikat puudutatud vastavates üldülevaadetes, kuid ka konkreetsete tähtpäevade juures. Just neist kaalutlustest lähtudes on integreeritud ka koolikalendri olulised tähtpäevad, millel on ühisjooni rahvakalendri pühadega. Rahvakalendri tähtpäevade tähistamine on üle poole sajandi kuulunud koolikalendrisse ja taganud mitmele pühale elujõu.

Carole L. Palmeri sõnutsi on temaatilistel uurimiskogudel (ja oma olemuselt on nimetatud kolm folkloristide portaalivormis projekti John Unsworthi esitatud kriteeriumitele vastavad) hulgaliselt konteksti, interdistsiplinaarne platvorm ja nad toetavad aktiivset osavõttu, mistõttu lisavad tihedust, paindlikkust ja interaktiivsust varem hajutatud ja staatilistele sisuhoidlatele ning abistavad uue uurimise loomisel, parandades tegelikke uurimisvõimalusi (Palmer 2004: 363).

Soovijad saavad BERTA tähtpäevadesse kirjutada oma isiklikke mälestusi, lugusid ja kommentaare. Nende ja viimaste aastate mee-

diast nopitud intervjuude ülesandeks on anda pühadele isiklik ja individualiseeritud mõõde, mida on kergem saavutada nt kirjanike ja kirjandusteoste ümber loodavates portaalides, sest need on seotud konkreetse(te) isiku(te)ga. Suurepärane näide ajalooüldmõtete tausta ja inimliku mõõtme loomisest isiklike kirjade ja mälestuste abil kujutab endast Ameerika Kodusõja kajastamise projekt *The Valley of the Shadow* (Ayers 1993–2006). Mõistagi aitab kommenteerimise võimalus ka laiendada arhiivi ja koguda kaasaegset folkloori, samuti saada tagasisidet ning perspektiivis arendada interaktiivset *on-line*-õpet.

BERTAst leiab materjali ülemise rippmenüü ja üksikute päevade juurde koondatud linkide abil. Kogu kompleksist on olemas *on-line*- ja *off-line*- (CD ROM) versioon, mida aeg-ajalt täiendatakse (BERTA *off-line-versioon* 2004). Nii andmebaas, visuaalsed lisad kui ka ülevaateartiklid on praeguseks meedia ja koolide favoriidid, neid lingitakse kodulehekülgedele, võetakse aluseks Wikipedia artiklitele ning ka raadiosaated ja päevauudised ammutavad sealt teadmisi, viidates BERTAle kui allikale. Sama teeb trükimeedia.

LEPP on määratud teenindama lõunaeestlaste ja Lõuna-Eestist huvitatute sihtrühmi. See on koostatud kui universaalne folkloori ja kultuuriloo andmebaas, mis ühendab kõiki folkloorižanre ja piirkondlikke kultuuriloolisi materjale, peamiselt 19. sajandi keskpaigast nüüdisajani. Andmed on esitatud portaalivormingus – kihelkondade ja maakondade juurde on liidetud eri kujundusega teave, andmebaas, vastavad elektroonilised väljaanded, antoloogiad ja tekstivalimikud.

Ajaloolistest materjalidest hõlmab andmebaas 1920.–1930. aastatel välja antud maakondlike koguteoste digiteeringuid (sisaldavad teavet kohaliku maastiku, ajaloo, arhitektuuri, demograafia ja ühiskondliku tegevuse kohta) ning rahvakultuuri ülevaadet (nt <http://>

www.folklore.ee/lepp/rouge/tutv.php). Avalikkusele vähetuntud allikatest avatakse projekti vahendusel Eesti Kultuuriloolise Arhiivi 1920.–1930. aastate ajaloolise pärimuse (folkloori ja suulise ajaloo) korjandused, mis esitatakse iseseisvate e-raamatutena. Tänapäevast kultuuri tutvustatakse linkide ja fotode kaudu. Omaette lingikogu juhib muude e-väljaannete ja piirkondlike pärimuste antoloogiate juurde. Ettevalmistamisel on projekti audioosa, samuti tagasiside ja kommentaaride rakendused. Projekti eesmärk on pakkuda materjali uurijatele, kuid abistada ka kohalikku haridus- ja kultuurisüsteemi, sh organiseerida digiteeritud ainestikul põhinevat uurimistööd.

Interaktiivne Eesti kultuurikaart RADAR kujutab endast *on-line*-andmebaasi. See sisaldab pärimusega seotud paikade geograafilisi koordinaate, digitaalseid fotosid, folkloori, teavet objektide ajaloolise tausta kohta, 1920. aastatel kogutud suulise ajaloo materjale (juba osutatud Eesti Kultuuriloolise Arhiivi kollektsioon), arheoloogia ja kultuuriloo taustteavet seotuna Eesti aluskaardiga. Selle projekti veebilehtedega on lõimitud suurem kohalike muistendite ja pärimuste andmebaas ning spetsiaalne fotode andmebaas.

RADARi andmebaas hõlmab suurematest arhiividest pärinevaid jutte, laule jm folkloori, mis puudutavad konkreetseid kohti maastikul, ning vähemal määral kohalike muuseumide ja asjaarmastajate ajaloolaste kogutud materjale.

Ettevalmistavate välitööde käigus määratakse kindlaks objektide asukohad maastikul, mõõdetakse nende geograafilised koordinaadid GPSi abil ja pildistatakse. Seejärel seotakse saadud andmed digitaalse kaardiga. Eraldiseisvate kihtidena lisandub Muinsuskaitseameti andmebaasist info kaitsealuste arheoloogiamälestiste ja Eesti Looduse Infosüsteemist (EELIS) looduskaitsealuste objektide kohta. Mahuka interdistsiplinaarse materjali tõttu luuakse andmebaas ja selle

põhjal digitaalne kaart etappide kaupa. GIS- (geoinfosüsteem) ja GPS-elemente sisaldavad ka Põhja-Ameerika projektid nagu THDL (Germano 2002–2005) ja *The Valley of the Shadow* (Ayers 1993–2006). Tänapäeval integreeritakse geoinfosüsteeme paljudes teadusvaldkondades, humantiaaraladest eeskätt ajalooteaduses.

Kõigi kolme projekti puhul on arvestatud nii sellega, et uurija kasutuses oleks erinevate arhiivide vastav aineestik, kui ka asjaoluga, et kasutaja vajab mitte üksnes laia valikuga traditsioonilise kultuuri tekste, vaid ka kvaliteetseid asjatundjate koostatud ülevaateid, kokkuvõtteid ja kommentaare. Seega ainek, mis aitab tal oma teadmisi laiendada ja üles ehitada, võimaldab korduvat pikaajalist õpet, motiveerib samale lehele uuesti tagasi pöörduma, aitab seniseid teadmisi verifitseerida. Teiste sõnadega: interdistsiplinaarsete ja erinevaid andmeid sisaldavate kogumite abil on võimalik kiiremini leida süstematiseeritud informatsiooni ja saada üksikfaktide asemel täielik ülevaade. Komplekssete süsteemide ülesehitamine, millest tekstiandmebaas on üksnes osa, on suur töö ja mõttekas eeskätt mitut rahvaluuleliiki, rituaale, kompleksseid nähtusi hõlmavate teemade puhul.

Andmebaasidega seotud tehnilised ja sisuprobleemid

Tekstilise materjali digiteerimine toimub standardse protseduuri kohaselt: tekst translitereeritakse või transkribeeritakse ning varustatakse metaandmetega, seejärel kollatsioneeritakse ning parandatakse vead. Järgneb digiteeritud teksti järelkontroll, et kõik allesjäänud probleemid oleksid lahendatud (reeglina toob andmebaasi konverter esile kõrvalekalded metaandmete esituses) (vt Kõiva & Vesik 2004).

Käsikirjade digiteerimine toimub eelkirjeldatud standardse protseduuri kohaselt. Kuivõrd käsikirjade autorite kirjutamisoskus ja vilumus on erinev (Eestis on arhiivi eksisteerimisaja jooksul tradit-

siooni talletanud kohalikud korrespondendid, kelle kooliharidus varieerub minimaalsest algharidusest või iseõppimisest filoloogilise kõrghariduseni, arvukalt on kirjapanijate seas labiilse kirjaoskusega õpilasi), toob see kaasa vajaduse tekste elementaarselt korrastada. See tähendab, et digiteeritud tekstid redigeeritakse vastavalt Arvo Krikmanni ja lühivormide töörühma poolt välja töötatud põhimõtetele (uusimat versiooni vt Krikmann & Hussar & Saukas & Voolaid 2001: 22 jj). Lühidalt öeldes seisneb see arhivaalide kõikide murdeeripärade säilitamises ja väheses ortograafilises toimetamises: parandatakse silmanähtavad ortograafilised ja kirjavähemärke puudutavad vead (nt lause algusse suurtähe ja lause lõppu punkti lisamine jne).

Teksti oluline osa on metaandmed. Need hõlmavad teavet tekstide sisu (märksõnad, taksonoomia ja liigitused, tekstitüpoloogia) ja identifikaatorite (käsikirjalise originaalteksti andmed, sellega seotud aeg, koht, isik; digitaalne ID jne) kohta. Lisaks eeltoodule sisaldavad andmebaaside metaandmed õigusosalast ja autorsuse teavet (institutsioon, esitaja, koguja, avaldaja, ettevalmistusega seotud isikud, projekt, varasemad trükiversioonid, autentsus/originaalsus jne) ja konkreetset andmebaasi iseloomustavat teavet (vorming, tehnilised andmed). Aega ja kohta iseloomustavad metaandmed on oluliseks abivahendiks uurimistöös, tekstide visualiseerimisel ja analüüsimisel. Geograafiliste andmete täpsustamisel on abiks Eesti Keele Instituudi kohanimed andmebaas KNAB (Päll 2001). Ajamarkerid aitavad määrata nii traditsiooni levimisaega (originaalkäsikirja üleskirjutamisaeg) kui ka edasise tekstoloogilise analüüsi käiku ning silmas pidada avaldamise ja/või taasavaldamise aega (ehk digiteerimise, kollatsiooneerimise ja redigeerimise aeg, trükis avaldamine, digitaalse väljaande või andmebaasi avamise aeg) (temporaalsete metaandmete olulisusest vt Knolmayer & Myrach 2001). Et vaimne kultuur hõlmab eri pikkuse, funktsiooni ja vorminguga tekste ning muid objekte, on nende kirjeldamisel oluline kasutada laialtlevinud standardeid,

kuivõrd tehnilised vahendid ja tarkvaraplatvormid muutuvad kiiresti ning seavad digiteerija ja andmebaasi looja igavesse sõltuvusse vajadusest andmeid ühelt kandjalt teisele konverteerida (vrd Kuperjanov ilmumisel).

Ka standardid metaandmete tähistamiseks ei ole stabiilsed ega staatilised, vaid arenevad. Rahvaluuletekstide digitaliseerimisel on kohandatavad Dublin Core'i metaandmeelemendid (*Dublin Core Metadata Initiative*). Seal esile toodud põhilised liigid on sarnased informatsiooniga, mis meilgi tekste arhiveerides paladele lisatakse: koht, esitaja, kogumisaeg jm, mistõttu süsteemi rakendamine on lihtne ja vajab vaid väikest lisastandardiseerimist, et sobida paremini folkloristika vajadustega. Näiteks on loomulik, et esitatakse teksti koguja ja esitaja täisnimi, kuid pole selge, missugust teavet veel on tarvis lisada (sünniaeg, endine nimi, pseudonüüm, amet). Õiguslaste metaandmete kaasamine kindlustab andmebaaside loojate, originaali esitaja/autori ja fikseerimisega seotud isikute õiguste kaitse, samuti teavitab avaldaja, projekti, digiteerimist rahastanud fondi ja hoiu-institutsiooni kohta. Metaandmed on oluline abivahend tekstide sorteerimiseks ja leidmiseks; digitaalsete tekstide registreerimisel abistavad DOI (*The Digital Object Identifier*) ja TEI (*Text Encoding Initiative*).

Tänapäevani kasutab iga andmebaas oma liigi eripärast johtuvat märksõnade süsteemi. Otsingumootorite abistamiseks ja kasutajasõbralikkuse lisamiseks on vajalik pikemate folklooripalade märksõnastüsteemi standardiseerimine, sest see parandab kogu süsteemi kompatiiblust ja otsimisvõimalusi. Näiteks saaks alustada ühtse rahvusvahelise muistendite märksõnastiku ja üldise abivahendite süsteemi loomisega, sest veebis on avatud mitmed suuremad tekstikorpused.⁵ Tekstitüpoloogia on folkloristile tähtis töövahend ning lisalingid rahvusvahelistele ja lokaalsetele indeksitele ja tüübinumbritele hõlbustaksid erialast uurimistööd.

Intertekstuaalsete suhete, motiivide, püsiväljendite liikumise ning tekstistruktuuri ja -mudelite uurimiseks, samuti keeleliste iseärasuste jälgimiseks on erinevad projektid kasutanud omaloodud vahendeid (fraseoloogiaandmebaasi seisukohalt vt Baran & Hussar & Õim & Õim 2004; Õim 2006; muistendite ja usundiandmebaasist Vesik 2006), kuid siingi on õppida rahvusvahelisest kogemusest digitaalsete tekstide ja andmebaasi jaoks loodud standardite ja analüüsivahendite osas. Enamik .TXT-formaadis tekste integreeritakse andmebaasi (harvem sisestatakse otse *on-line*), edasine märgendamine on seotud ressursiloojate uurijahuvidega. Tekstide korrapärasuste ja sarnasuste leidmiseks on vajalikud abivahendid, nagu nt 16. sajandi käsikirjade intertekstuaalsete suhete määramiseks loodud *Compus* (Fekete & Dufournaud 2000), ja otsivahendid, nagu neid loob NORA projekt (NORA 2005). Vajadus keerukamate otsingute sooritamise, tüpoloogia ja tekstimudelite automaatse määramise järele ja keeleanalüüsi vajadused muudavad pakiliseks rahvaluuletekstide sõnavara hõlmava alussõnastiku koostamise (vt sama problemaatikat Chauseri-projekti juures Robinson & Solopova 2005, üldiselt aga McCarty 2002).

Tehniliselt küljest on võtmeküsimusteks digiteeritud andmete konverteeritavus ja pikaajaline säilitamine ilma andmekadudeta. Viimase paari aastakümne jooksul on andmekandjad kiiresti muutunud, mistõttu digitaalsete andmete ülekandmine ühest vormingust ja andmekandjalt teise vormingusse ja teisele andmekandjale on nõudnud palju aega ja raha (Kuperjanov ilmumas).

Kõige üldisemate igapäevaste probleemide hulka kuuluvad:

- ühilduvate ja pikaealiste konverteeritavate lahenduste leidmine;
- korrapärane ajakohastatud serveritarkvara uuendamine;
- ressursside kättesaadavuse ja laitmatu funktsioneerimise tagamine;
- automaatsed varukoopiad erinevatel andmekandjatel.

Heterogeensete, kombineeritud andmete esitamine (nt BERTA tekstid, audiovisuaalsed materjalid) suurendab kasutajate arvu, kuid selliste andmete haldamine on keerulisem, sest audiovisuaalsete andmete standardid ei ole ühtlustatud, vaid muutuvad kiiresti ega ole sageli varasemate vormingutega ühilduvad, mistõttu kord juba avatud veebiressurss eeldab järjekindlat kompatiibluse kontrolli. Kõige hõlpsam on tagada sõnaliste tekstide ühilduvus, sest originaalfailid on .TXT-vormingus.

Ebaselged on ka digitaalse meedia pikaajase säilitamise probleemid. Eeltoodud põhjustel annab parima garantii andmete kättesaadavuseks ja allesjäämiseks mitme erineva turvakoopia tegemine. Folkloristide andmeid hoitakse serveris, turvalisuse tagamiseks ka DAT-kassetidel ja korduvkasutatavatel DVDdel. Korrapärane varukoopia tegemine ning serveriketta sisu peegeldamine teisele kõvakettale minimeerivad kettatõrgetega seotud andmekadu ja kindlustavad andmete taasesitamise.

Autoriõigused ja autentsus kinnitatakse veebilehtede ja andmebaaside registreerimisega riiklikus ISBNi (*International Standard Book Number*) keskuses. Usaldusväarsuse identifikaatorina rakendatakse URLi ja stabiilseid püsiaadresse.

Oluline on kasutajaõiguste määratlemine projekti esilehel (või kergesti leitavas kohas) ja nende ühtimine kogu serverit puudutavate põhireeglitega.⁶ Tavaliselt saab kasutaja vaba juurdepääsu projekti käigus loodud materjalidele, mis tähendab, et tal on õigus neid kasutada õpetamiseks ja kultuurielu edendamiseks, samuti õppe- ja uurimistegevusega seotud eesmärkidel ehk laadida alla, printida ning levitada mitteärielistel eesmärkidel ja linkida veebilehel, kuid vastava projekti koordinaatorile tuleb siiski allika kasutamisest meilitsi teatada. Piiranguteta kasutamine on ette nähtud akadeemilisteks uurin- guteks, ehkki ka sel puhul tuleb kontakteeruda konkreetse projekti juhiga – pärimuse digiteerimise eesmärgiks on akadeemilised uuri-

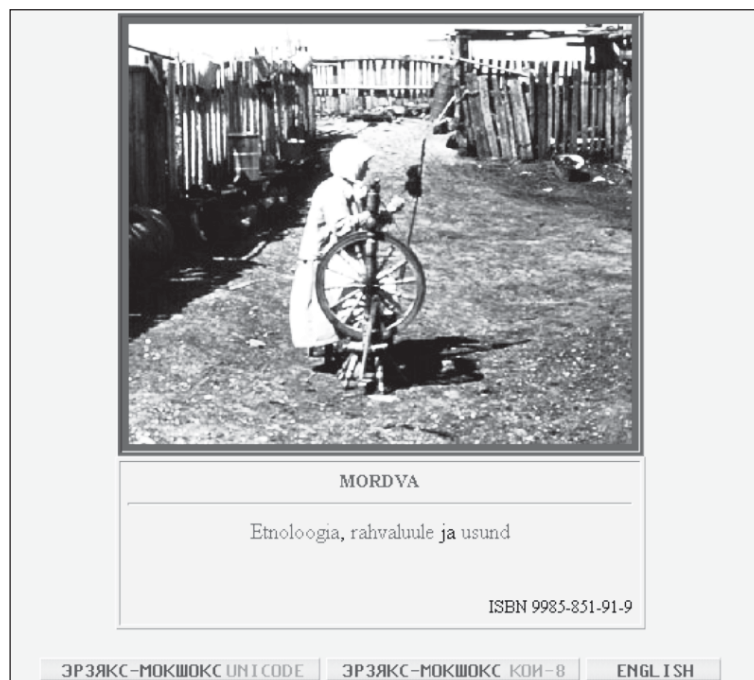

Foto 5. ISBN, URL ja püsiaadress muudavad kergesti tsiteeritavaks Haldjaserveri väljaanded, temaatilised uurimuste kogud, andmebaasid ja mitmekeelsed pärimuskeskkonnad, nagu Sugrimaa alaosa *Mordva. Etnoloogia, rahvaluule ja usund*.

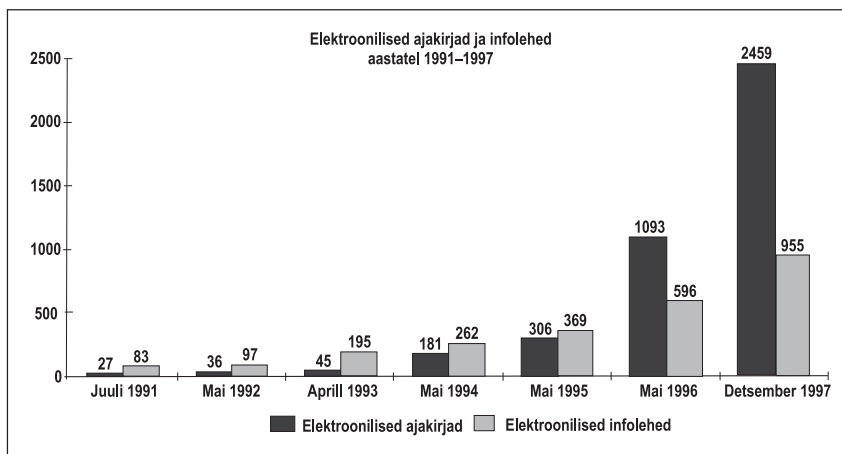
mused ja väljaanded ning projektiga seotud uurijatel on andmete kasutamise eesõigus. Tekstide kasutamine ärilistel eesmärkidel on keelatud.

Keerukaid probleeme on mõistetavalt palju rohkem, alates näiteks andmebaasiks sobiva ainese valikust, otsustusest, mida sisestada andmebaasi, sest kogu arhiivi ei ole võimalik korraga digiteerida. Mõnevõrra on huvipunktid prognoositavad arhiivile esitatavate päringute ja kultuuriasutuste tellimuste kaudu, samuti kooliprogrammide põhjal, kuid täiendav monitooring on siiski vajalik.

Andmebaaside puhul kerkib sisuliste ja õiguslike probleemide kõrval alati eetikaküsimusi, milles puuduvad samuti üldised standardid.

Olukorra muudab keerukaks aspekt, millest seni on kirjutatud teenimatult vähe: traditsiooni hea tundmine on anne ja oskus, selle tunnustamine erialaspetsialistide poolt kujundab esitaja prestiiži kogukonnas, on andnud ja annab tänapäevalgi inimestele esiletõusmise ja sotsiaalse stratifikatsiooni võimaluse, võib avada tee meediasse. Eetikaküsimused on keerukad sellegi asjaolu tõttu, et kirjutamata reeglid muutuvad aja jooksul. Näiteks see, mis on avalik jututeema ja mis kuulub privaatsesse sfääri, on viimase poolsajandi jooksul teisenenud. See puudutab muu hulgas kesksete inimelu sündmuste ja haigustega seotud üksikasju, millest praegu räägitakse märksa emotsionaalsemalt ja detailirohkemalt kui poolsajandi eest. Muutunud on arusaam ebatsensuursusest: paljud sõnad on minetanud alandava ja solvava tähenduse, avalik ropendamine on sallitavam, kuulub mõlema sugupoole rolli juurde, on vähem seotud sotsiaalse seisundiga ja on professionaalse kunsti trendikasutuses. Samas on mitmed murdekeele neutraalsed sõnad omandanud just vastupidiselt halvustava või obstsöönse tähenduse (emane – saartel neutraalne 'naine', üldkeeles kasutusel üksnes loomade kohta, inimese kohta solvava alatooniga). Tänapäevaste mõõdupuudega varasemate tekstide lugemine ja tõlgendamine on eksitav. Seesuguseid olukordi aitavad leevendada kommentaarid. Mõnel juhul on aga otstarbekas jätta osa andmeid avalikkusele avamata või pakkuda neid üksnes spetsiaalse päringu peale.

Viimaks veel lühidalt tehnilistest lahendustest. Andmebaaside kirjutamine kommertstarkvarale nõuab suurt eelarvet juba kirjutamise ja katsetamise ajal, valmisolekut maksta litsentsi eest ja tasuda pikka aega hoolduskulusid. Tulemid ei ole kaitstud kompanii või platvormi ummikusse sattumise eest, kasutaja jääb sageli sõltuvaks firmast, kellela ta ei suuda programmi muuta. John Unsworth, kirjeldades veebi ja IT kommertsialiseerumist 1990. aastatel, vastandab sellele 2000. aastal alanud korporatsioonide, fondi-

Joonis 1. 1996. ja 1997. aasta tähistasid elektrooniliste teadusajakirjade arvu kasvu enam kui poole võrra (McEldowney 1995).

de ja valitsuste suuna avatud arhiividele ja allikatele, sõltumatule tarkvarale:

[---] teaduse ja õpetamise mõttes on programmidevaheline sobivus ja programmi-pakettide koostamine olulised, sest need on ellujäämise ja enesemääratlemise eeltingimused, vabastades ülikooli IP-monopolidest ja IT-monokultuuridest, rõhutades projektide pikaajalisust ning võttes omaks ja edendades avatud lähteallika eetost, st ühiseid eesmärke, ühist tööd ja ühiseid tulemusi (Unsworth 2005).

Siiani ei ole vaimse pärimuse digiteerijatel jätkunud kommertstarkvara soetamiseks raha, nii et olemasolevad folkloristide andmebaasid on ehitatud vabavaral põhinevatele lahendustele. Sellised andmebaasid on paindlikud, kommertsplatvormidest sõltumatud ja hästiühilduvad (nendega saab ühendada mitmesuguse vormingu ja suurusega andmeid). Kasutades programmeerimisel ja veebiväljundi loomisel PostgreSQL, MySQL, PHPd, XHTMLi ei tule kanda olulisi kulusid, kuid andmebaasi põhiväärtuste säilimine on tagatud, samuti saab nende abil kiiresti ja lihtsalt veebis visualiseerida erineva ku-

jundusstiiliga lõpptulemusi. Seesugustes andmebaasides sisalduvate andmete toimetamine on kerge ja mis peamine – andmed ise on konverteeritavad. Kasutajad ei pea materjalidele juurde pääsemiseks installeerima lisatarkvara. Andmete valiidsust XHTMLi standardite suhtes saab automaatselt hinnata ja valideerimistulemuste lisamine andmebaasile on lihtne.

Järeldused

Folkloori, rahvausundi ja suulise ajaloo ehk vaimse pärimuse andmete kasutajaskond tänapäeval on laiem kui saja aasta eest. Samal ajal on sihtrühmad märgatavalt enam spetsialiseerunud. Paljud liigid ei levi enam kogukonnas, vaid on pigem talletatud arhiivides, muuseumides, käsikirjades, trükistes, ka on vaimse pärimuse liikide esindatus sotsiaalse rühma, perekonna ja isiku suulises-kirjalikus kasutuses ning rituaalides ahenenud. Siiski on vaimsel pärimusel nüüdisühiskonnas oma roll näiteks turismis, lokaalse ajaloo õpetamises, hariduses, kultuuriharrastuses, see inspireerib jätkuvalt ka oma teisenenud vormides professionaalset kunsti ja leiab selle kaudu väljendusvõimaluse. Endiselt on vaimne pärimus üks lokaalsuse ja uniikaalsuse loomise allikaid ja vahendeid.

Kas digiteerimine aitab laiendada suulise pärimuse kasutusala, kas see suudab konkureerida kirjanduslike versioonidega, kas ta muudab professionaalset kunsti, seda näitab vastvalt avatud andmebaaside kasutajaskonna analüüs ja pikemaajaline kogukonna monitooring. Varasemate sajandite haruldasi käsikirju, trükiseid ja muid jäädvustusi digiteerides on püütud laiendada nende taaskasutusala ja sihtrühma. Oluline kõrvalväärtus on arhiivide sisu säilitamine veel ühes meedias ja originaalide säästmise, sest neid ei pea enam füüsiliselt välja otsima.

Kiired ülesanded seoses laieneva digiteerimisega on kokkuvõttes:

- vajadus luua ühtsed standardid;

- välja töötada soovitatavad tarkvaraplatformid humanitaarkasutajale;
- vabavaral põhinevate lahenduste edendamine;
- võrdlevad metasaidid või listid;
- väikeste keelte toetamine;
- eestikeelsete originaalide tõlkimine ja tutvustamine laiemale audiitoriumile;
- sarnaste temaatiliste uurimisandmestike loomine võrdlemiseks ja analüüsiks, transnatsionaalse ainese sidumine suuremateks korrusteks.

Digiteerimise ja digiteeritud materjalidest koostatud andmebaaside väärtus on mitmekülgse teabe pakkumine, variantide ja tekstide paljususe kaudu traditsiooni suunamine ja säilitamine piltlikult öeldes metsikus (looduslikus) mitmekesisuses, võimalus demonstreerida elava pärimuse arenguvorme ja edasiarendusi, selle mõeldavat “käitumist”, tavaõiguslikke norme jmt.

Et suuri andmehulki sisaldavaid andmebaase on loodud ja neid ka luuakse jätkuvalt juurde, on olemas kogemused standardite, tarkvara, metaandmestiku vormistamise, tekstide tuvastamise, toimetaamise, juriidiliste küsimuste jmt osas. Neid kogemusi on soovitatav jagada nendega, kes alles kavatsevad vaimset pärimust digiteerima hakata, mistõttu võiks näiteks eksisteerida virtuaalne keskus kogemuste kogumiseks ja vahendamiseks, sh koht standardite tutvustamiseks ja abifailid, kuidas ja millised senise praktika põhjal unifitseeritud standardid võiksid olla abiks uue projekti juures. Kuivõrd humanitaarias ja vaimse pärimuse säilitamisel ei looda suure majandus-efekti ja kommertseduga väljundit, võiks seesugune keskus soovitada tarkvaraplatforme ja -lahendusi, promoveerida rakendusi, soovitada ja jagada seniseid vabavaral põhinevaid andmebaasipõhjasid ja muid arenduslikke tooteid. Abi vajatakse näiteks ka visuaalse ja audiitiivse materjali digiteerimise puhul, et kiiremini orienteeruda for-

maatide standardsuses, nende tugevates ja nõrkades külgedes, saada pikaajase kasutamise, säilitamise ja kompatiibluse tagamise seisukohast adekvaatseid hinnanguid infotehnoloogilistele lahendustele. Ka Eesti Kirjandusmuuseumi juures loodud andmebaasipõhju, vormistusvõtteid ja kogemusi on võimalik levitada. Ei ole ju mõtet läbida teekonda nullpunktist alates, kui on võimalik saada kvaliteetset abi.

Digiteeritud e-väljaannete säilitamisega tegelevad nüüdisajal mitmed projektid (LOCKSS (*Lots of Copies Keep Stuff Safe*) – Reich 2002; DIGIAR), kuid on vaja ka ühtset rahvusvahelist vaimse pärimuse digiarhiveerimise keskust, mis koondaks ja turvaks paljude rahvaste ja riikide digiteeritud pärimust, eriti arvestades olukordi, et paljud institutsioonid, seltsid ja isikud ei ole suutnud luua töötavat ja dubleeritud turvakoopiate süsteemi. Sagedased on juhtumid, kus rariteetseid veebiandmed nihutatakse serverist serverisse, halval juhul suletakse rahapuudusel, serverikatastroofi, institutsiooni tegevuse lõpetamise vm põhjusel – ka sellise olukorra vältimiseks on unifitseeritud, andmeid perioodiliselt koguva ja täiendava keskuse olemasolu oluline.

Kasutaja seisukohast on andmebaaside ja vastavate kommentaariumite puhul olulised võrdlevad metasaidid või konkreetsete ressurside loendid. Näiteks mütoloogia ja narratiivide kohta on mitmeid, eeskätt entusiastide koostatud koondliste, kust leiab peamise informatsiooni. Ka keeleressursside puhul on andmebaaside ja projektide kohta olemas mitmeid koondlehti. Sarnased veebilehed on asendamatud ka muude vaimse kultuuri nähtuste puhul.

Kuna eesti keel kuulub maksimaalselt miljoni kasutajaga kirja-keelte hulka ja sellel on mitmeid allmurdeid, on standardite väljatöötamisest tuge ka vaimse kultuuri tõlkimiseks või esitlemiseks teistes keeltes. Abi vajavad eriti veel väiksema kasutajaskonnaga keeled. Tõlkimine on olemuselt keerukas ja kalline tegevus, folkloristika puhul on tarvilik sõna-sõnaline reaalne tõlge, et säiliks originaali

loogika ja rikkused, mistõttu ei piisa võõrkeelsete lähemate vastete pakkumisest. See, nagu paljud muudki digiteerimisega kaudsemalt seotud probleemid ja toimetamine nõuavad kvaliteetsset ja eriettevalmistusega tööjõudu.

Kaugema perspektiivina võiks andmebaase ühendada temaatiliste uurimiskogude, portaalivormi või teiste esitamisviisidega. Eri rahvaste ühte ja sama teemat käsitlevate andmebaaside ja nende andmestiku koondamine (rituaalne aasta, mütoloogia, rahvamängud, haldjalood) edendab uurimistööd.⁷

Kommentaariid

¹ Artikkel on kirjutatud riikliku sihtfinantseeritava teema 0032472s03 ja Eesti Teadusfondi grandid 5117 toetusel.

² LARP – lühend väljendist *Live Action RolePlay*, vt ka Larp ee koduleheküljelt <http://www.larp.ee/larp.php>.

³ Portaali laiimatele kasutamisevõimalustele on osutanud ka John Unsworth (2005). Portaali formaati kasutavad paljud digitaalsed meelelahutus- ja informatsioonikeskonnad (vt nt <http://www.delfi.ee>, <http://www.rate.ee>, <http://www.neopets.com>), kus kasutajale luuakse nn maailmade paljususe mitmekülgsete valikuvõimalustega valmisdisainitud veebilehtedel.

⁴ BERTA. Eesti rahvakalendri andmebaas valmis sihtasutuse Tiigrihüpe projektina koostöös Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnaga aastal 2004. LEPP. Lõuna-Eesti pärimuse portaal on töös Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas; aastail 2000–2004 rahastasid seda riiklik programm *Lõuna-Eesti keel ja kultuur*, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond, 2006. aastast on projektil taas riikliku programmi *Lõuna-Eesti keel ja kultuur* toetus. RADARit on rahastanud Eesti Kultuurkapital, Eesti Rahvuskultuuri Fond, Hasartmängumaksunõukogu, Euroopa Liit (Phare) ja Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond.

⁵ Märksõnastikku oleks võimalik arendada koostöös Islandi, Hollandi ja Belgia kolleegidega, kellel on digiteeritud ja andmebaasidena avatud suured muistenditekstide korpused (vt Gunnel 2005; Effelterre 2005; Meder 2004).

⁶ Tegemist on väga üldise reeglina – seesugused normid esitatakse (nagu ka tehnilised andmed) reeglina serveri avalehtel, kuid ka konkreetsete projektide juures, vältimaks segadusi vabalt veebis kasutamiseks avatud materjalide ja kunstiväärtustega. Haldja materjalide kasutamise reeglid leiab esilehel KKK ja Folklore.ee rubriikidest, samuti konkreetsete andmebaaside ja e-väljaannete juurest. Vrd samasuguseid reegleid Walt Whitmani kollektsiooni kasutamiseks http://www.whitmanarchive.org/fair_use/ ja tehni-

liste standardite kohta <http://www.whitmanarchive.org/introduction>. Folkloristide andmebaasidele on reeglina lisatud vajalikud kasutajjuhendid (vt Baran & Hussar & Õim & Õim 1998–2005; Voolaid 2002 jm).

⁷ Ettevalmistamisel on nt Soome Kirjanduse Seltsi suur runolaulude andmebaas, türgi suuliste juttude kolleksioon (*Uysal – Walker Archive 2002–2003*). Folkloorikogude avamine on käsil Louisiana Ülikoolis ja Bulgaaria Folkloori Instituudis jm.

Kirjandus

- Aavik, Johannes 1919. *Valik rahvalaule*. Keelelise uuenduse kirjastik 24. Tartu: Istandik.
- Aavik, Johannes & Põdras, Lucie 1935. *Eesti rahvalaule: Koolidele ja üldsusele*. 2., täiend tr. Tartu: Noor-Eesti.
- Ayers, Edward 1993–2006. *The Valley of the Shadow: Two Communities in Civil War*. University of Virginia (<http://valley.vcdh.virginia.edu> – 17. juuli 2006).
- Baran, Anneli & Hussar, Anne & Õim, Asta & Õim, Katre 2004. Compilation of the Database of Estonian Phrases. *Folklore: An Electronic Journal of Folklore* 25, lk 35–72 (<http://www.folklore.ee/folklore/vol25/phrases.pdf> – 17. juuli 2006).
- Baran, Anneli & Anne Hussar & Asta Õim & Katre Õim 1998–2005. *Justkui: Fraseoloogia andmebaas*. Tartu & Tallinn: Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond (<http://www.folklore.ee/justkui> – 17. juuli 2006).
- BERTA = *Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas* (<http://www.folklore.ee/Berta> – 16. juuli 2006).
- BERTA *off-line-versioon* 2004 = Kõiva, Mare & Särg, Taive. *BERTA: Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas* (<http://www.folklore.ee/Berta/cd-versioon> – 16. juuni 2006).
- Bird, Steven & Simons, Gary 2003. Seven Dimensions of Portability for Language Documentation and Description. *Language* 79, lk 557–582.
- Carpenter, Humphrey 1995. *J. R. R. Tolkien: A Biography*. London: HarperCollins.
- Clement, Tanya 2005. *19th Century American Literature Online: Literary Digital Thematic Research Collections*. University of Maryland (<http://www.wam.umd.edu/~tclement/palms/19thcElecEditions.html> – 17. juuli 2006).
- Dégh, Linda 1994. Magic for Sale: Märchen and Legend in TV Advertising. Dégh, Linda. *American Folklore and the Mass Media*. Folklore Today. Bloomington: Indiana University Press, lk 34–53.
- DOI (*The Digital Object Identifier*): *The DOI® System* (<http://www.doi.org> – 17. juuli 2006).

- Documenting the American South: North American Slave Narratives* 2004. University Library, The University of North Carolina at Chapel Hill (<http://docsouth.unc.edu/neh> – 17. juuli 2006).
- Dublin Core Metadata Initiative*[®] (<http://dublincore.org/documents/dcmi-terms/#H2> – 17. juuli 2006).
- Effelterre, Katrien van 2005. The Vlaamse Volksverhalenbank [Flemish Folk-narrative Database]: Surfing between Dwarfs, Ghost Animals, Freemasons, Devils, Witches on www.volksverhalenbank.be. *Folk Narrative Theories and Contemporary Practices: 14th Congress of the International Society for Folk Narrative Research (ISFNR) July 26–31, 2005, Tartu, Estonia: Abstracts*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum & Tartu Ülikool, lk 277–228 (<http://www.folklore.ee/isfnr/abstracts1.htm> – 17. juuli 2006).
- Fekete, Jean & Dufournaud, Nicole 2000. Compus: Visualization and Analysis of Structured Documents For Understanding Social Life in the 16th Century. *International Conference on Digital Libraries: Proceedings of the fifth ACM conference on Digital libraries*. San Antonio (Texas) (<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=336597.336632&coll=portal&dl=ACM&type=series&idx=336597&part=Proceedings&WantType=Proceedings&title=International%20Conference%20on%20Digital%20Libraries&CFID=15151515&CFTOKEN=6184618> – 17. juuli 2006).
- Folsom, Edward & Price, Kenneth M. (toim) 2006. *The Walt Whitman Archive* (<http://www.whitmanarchive.org> – 16. juuli 2006).
- Germano, David 2002–2005. *The Tibetan and Himalayan Digital Library and Information Community: A Technological Model for the Nexus of Information and Community in the Academic Study of Other Cultures*. University of Virginia (<http://www.crl.edu/areastudies/ticfia/thdl2.pdf> – 17. juuli 2006).
- Gunnell, Terry 2005. *Sagnagrunnur*: An Icelandic Database of Folk Legends. *Folk Narrative Theories and Contemporary Practices: 14th Congress of the International Society for Folk Narrative Research (ISFNR) July 26–31, 2005, Tartu, Estonia: Abstracts*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum & Tartu Ülikool, lk 109–110 (<http://www.folklore.ee/isfnr/abstracts1.htm> – 17. juuli 2006).
- Hussar, Anne & Krikmann, Arvo & Saukas, Rein & Voolaid, Piret 2001. *Eesti mõistatused I: 1–1350 = Aenigmata Estonica I: 1–1350*. Monumenta Estoniae Antiquae IV: 1. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Inglis, Brian 1985. *The Paranormal: An Encyclopedia of Psychic Phenomena*. London & New York: Granada.

- Jakobson, Carl Robert 1867. *Kooli Lugemise raamat 1: 80 pildiga*. Tartu: H. Laakmann.
- Kavanagh, Herminie Templeton 1998 [1903]. *Darby O'Gill and the Good People*. Scranton (Pennsylvania): One Faithful Harp Publishing Company.
- Keightley, Thomas 2000 [1878]. *The World Guide to Gnomes, Fairies, Elves, and Other Little People*. New York: Gramercy Books.
- Keskmaa Ordu* (<http://www.keskmaa.ee> – 16. juuli 2006).
- Kepsleva Poni Selts* (<http://www.kps.ee> – 17. juuli 2006).
- Knolmayer, Gerhard & Myrach, Thomas 2001. Concepts of Bitemporal Database Theory and the Evolution of Web Documents: Proceedings of the 34th Hawaii International Conference on System Sciences. *The Guide to Computing Literature* (<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=820759.821958&coll=GUIDE&dl=GUIDE> – 17. juuli 2006).
- Kuperjanov, Andres. Ilmumas. Does the Age of Multimedia change the World of Humanitarian Scholars?
- Kutti, Selma & Loorits, Oskar & Tampere, Herbert 1935. *Valimik eesti rahvalaule*. Keel ja Kirjandus 32. Tartu: Loodus.
- Kõiva, Mare & Vesik, Liisa 2004. LEPP: The Database And Portal Of South-Estonian Folklore. *Folklore: An electronic Journal of Folklore* 27, lk 133–162 (<http://www.folklore.ee/folklore/vol27/koivavesik.pdf> – 17. juuli 2006).
- Larp.ee* (<http://www.larp.ee/larp.php> – 16. juuli 2006).
- LEPP = *Lõuna-Eesti pärimuse portaal* (<http://www.haldjas.folklore.ee/lepp> – 20. juuni 2006).
- Loorits, Oskar 1957. *Grundzüge des estnischen Volksglaubens* 3. Skrifter Utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för Folklivsforskning 18: 3. Lund: Carl Blom.
- McCarty, Willard 2002. Knowing True Things by What their Mockeries Be: Modeling in the Humanities. *COCH/COSH Conference "Inter/Disciplinary Models, Disciplinary Boundaries" 26–28 May 2002 Toronto, Canada* (<http://www.cch.kcl.ac.uk/legacy/staff/wlm/essays/knowing/Knowing.html> – 17. juuli 2006).
- McEldowney, Philip 1995. Scholarly Electronic Journals – Trends and Academic Attitudes: A Research Proposal. *DList: Digital Library of Information Science and Technology*. Spring (<http://dlist.sir.arizona.edu/335/01/ejs.html> – 18. juuli 2006).
- Meder, Theo 2004. *Nederlandse Volksverhalenbank* (<http://www.verhalenbank.nl> – 17. juuli 2006).

- NORA 2005 = *NORA annual Report for the period October 2004 through October 2005* (<http://www.noraproject.org/nora.05.report.pdf> – 17. juuli 2006).
- Ó hÓgáin, Daithí 1991. *Myth, Legend and Romance: An Encyclopedia of the Irish Folk Tradition*. New York: Prentice Hall Press.
- Palmer, Carole L. 2004. Thematic Research Collections. Schreibman, Susan & Seimens, Raymond George & Unsworth John (toim). *A Companion to Digital Humanities*. Blackwell Companions to Literature and Culture 26. Malden (Massachusetts): Blackwell Publishing, lk 348–365.
- Päll, Peeter 2001. *EKI kohanimeandmed*. Tallinn: Eesti Keele Instituut (<http://www.eki.ee/knab> – 17. juuli 2006).
- RADAR – *interaktiivne kultuurilooline digitaalne kaart* (<http://www.folklore.ee/radar> – 17. juuli 2006).
- Radar 2003 = Radar Project: Interactive Map of Cultural History. *Folklore: An electronic Journal of Folklore* 25, lk 99–102 (<http://www.folklore.ee/folklore/vol25/point.pdf> – 17. juuli 2006).
- Reich, Victoria A. 2002. Lots of Copies Keep Stuff Safe as a Cooperative Archiving Solution for E-Journals. *Issues in Science and Technology Librarianship*. Fall (<http://www.istl.org/02-fall/article1.html> – 17. juuli 2006).
- Robinson, Peter & Solopova, Elizabeth 2005. *The Canterbury Tales Project*. Faculty of English, University of Oxford (<http://www.ucalgary.ca/~scriptor/chaucer/rob.html> – 17. juuli 2006).
- Tuan, Yi-Fu 2001. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Railton, Stephen 1998–2005. *Uncle Tom's Cabin and American Culture (UTC): A Multimedia Archive*. University of Virginia (<http://www.iath.virginia.edu/utc> – 17. juuli 2006).
- TEI = Text Encoding Initiative (TEI) Metadata. *Metadata Reference Guide: A Guide to Metadata by the Metadata Advisory Group of the MIT Libraries* (<http://libraries.mit.edu/guides/subjects/metadata/standards/tei.html> – 20. juuli 2006).
- The Tibetan & Himalayan Digital Library* (<http://www.thdl.org> – 20. juuli 2006).
- Unsworth, John 2000a. Scholarly Primitives: What Methods Do Humanities Researchers Have in Common, and How Might our Tools Reflect This? *Symposium on "Humanities Computing: Formal Methods, Experimental Practice" Sponsored by King's College, London* (<http://www3.isrl.uiuc.edu/~unsworth/Kings.5-00/primitives.html> – 17. juuli 2006).

- Unsworth John 2000b. Thematic Research Collections. *Modern Language Association Annual Conference, December 28, Washington, DC. April 2005* (<http://www.iath.virginia.edu/~jmu2m/MLA.00> – 17. juuli 2006).
- Unsworth John 2005. Open Access, Open Archives and Open Source in Higher Education. *National Scholarly Communications Forum: "Open Access, Open Archives and Open Source in Higher Education: The Changing Nature of Scholarly Communication": State Library of New South Wales, Sydney, Australia. Sidney 2005* (<http://www3.isrl.uiuc.edu/~unsworth/nscf.htm> – 17. juuli 2006).
- Uysal-Walker Archive 2002–2003. *Uysal-Walker Archive of Turkish Oral Narrative (U-W ATON) in the Southwest Collection/Special Collections Library at Texas Tech University, Lubbock, Texas = Türk Öyküleri Sandığı* (<http://aton.ttu.edu> – 17. juuli 2006).
- Vesik, Liisa. Ilmumas. *BERTA: Database of Estonian popular calendar*.
- Vesik Liisa 2006. The Narrative Database "Rehepapp" and its Application to the Example of *lendva*-Tradition. *Folklore: An Electronic Journal of Folklore*. Ilmumas.
- Voolaid, Piret 2002. *Traditsioonilisest ja improvisatsioonilisest eesti piltmõistatustes: Elektrooniline andmebaas* (<http://haldjas.folklore.ee/Reebus>). Hiimäe, Mall (koost). *Kogumisest uurimiseni: Artikleid Eesti Rahvaluule Arhiivi 75. aastapäevaks*. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused = Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae 30. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 141–156.
- Õim, Asta 2006. Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas: mis seal sees leida on. Kõiva, Mare (koost). *Võim ja kultuur 2*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum & Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus, lk 25–41.

VÕIM & KULTUUR 2

Koostaja ja toimetaja Mare Kõiva

<http://www.folklore.ee/pubte/eraamat/voimjakultuur2/>

Koostaja ja toimetaja: Mare Kõiva
Keeletoimetaja: Mare Kalda
Inglise keele toimetaja: Tiina Kirss
Makett ja kaas: Alo Paistik
Pilditöötlus: Andres Kuperjanov
HTML: Diana Kahre

ISBN 978-9949-586-83-7 (pdf)
ISBN 978-9949-418-53-4 (trükis)
DOI: 10.7592/VK2.2006
Tartu 2018

Trükis ilmunud: **Võim & kultuur 2**. Koostaja ja toimetaja
Mare Kõiva. Võim ja kultuur. Tartu 2006

E-raamatu valmimist toetas: EKKM14-344 Eesti keele, kultuuri ja
folkloori kasutusala laiendamine ja tutvustamine elektroonilistel
infokandjatel.

© 2018 Eesti Kirjandusmuuseum
© 2018 Eesti Folkloori Instituut
© 2018 EKM FO rahvausundi ja meedia tööühm
© 2018 autorid